

— tako kot matematika svojih umetnih struktur — še neznanih modelov, tipov, struktur zavesti. »Možnost konstruirati imaginarno duhovno favno je morda najmočnejše orodje, ki ga bo lahko uporabljal prihodnji roman.« Ne z zgodbami, človeškimi liki in usodami, ampak z iznajdbami še neznanih, nereálnih, pač pa možnih oblik zavesti naj bi roman privlačil svojega prihodnjega, izbranega, toda prav zato redkega bralca.

Zdi se, da je Ortego y Gasseta na to tezo navedlo branje Proustovih romanov; v teh gre nedvomno tudi za takšno »ustvarjalno psihologijo«. Še bolj upravičeno bi jo lahko odkrivali v teoriji in praksi francoskega »novega romana« po letu 1950, saj je zlasti Alain Robbe-Grillet v svojih teorijah novi romanopisni obliki za glavno nalogo predpisal nič več in nič manj kot iznajdbo novega sveta, ki naj bo predmet na novo konstruirane zavesti. S tem se na svoj način potrjuje Ortegov napoved. Toda ali je »novi roman« dokaz za dokončni zaton romana, iz katerega ni nobenega izhoda ne na to ne na drugo stran? Ali pa je prav narobe potrdilo za neskončne možnosti romana v smeri zmeraj bolj avtonomne, višje, popolnejše, pa čeprav zmeraj ožjemu krogu bralcev namenjene ustvarjalnosti?

Da bi lahko s pravim premislekom izbirali med obema možnostma, je skoraj neogibno, da poleg napovedi o zatonu romana upoštevamo še drugo, čisto nasprotno teorijo o njegovi možni neskončnosti.

(Se nadaljuje)

Literarna kritika in vrednotenje literarnega dela

Radomir
Ivanović

Možnosti, ki jih daje razpravljanje o nalogah literarne kritike, so številne. Zato se je treba posvetiti predvsem bistvenim vprašanjem: ali sodi literarna kritika na *ustvarjalno* ali na *znanstveno* področje; zatem se sprašujemo o *odprtosti* in *zaprtosti* literarnokritičnih sistemov (metod); o *razmerju* z drugimi vejami literarne znanosti; o *normativnosti* literarne kritike; o *prihodnosti* le-te, njeni družbeni angažiranosti pa še o več drugih vprašanih, ki bi jih lahko enakovredno dodali že zastavljenim. Eno od njih je nedvomno *vrednotenje literarnega dela*.

Podobno kot o drugih področjih literarne kritike obstaja tudi o tem obsežna literatura z vso raznovrstnostjo popolnoma nasprotnih si stališč, ki jih na žalost tudi tedaj, če so skrajna, ne moremo povsem zavreči, tako da marsikateri znanstvenik želi prebroditi te razlike, ki so z vsakim dnem večje, ter pogosto celo svetuje sodobnim kritikom, naj se gibljejo od ene do druge skrajnosti, ne da bi pri tem obstali pri kateri od njih.¹ Če spremljamo v

¹ Na primer Henryk Markiewicz, poljski znanstvenik, v knjigi *Nauka o književnosti*, Nolit, Beograd 1974. Glej poglavje Vrednost i ocene u književnim izučavanjima, str. 251—269.

estetiki (tako v splošni kot tudi v njenih drugih vejah², v zadnjem času tudi v komparativni) zgodovino posameznih idej, lahko spoznavamo, kako se le-te razvijajo: na eni strani obstaja trditev E. R. Curtiusa³, da kritika ne dokazuje, marveč prikazuje, na drugi strani pa stoji kot žariščna točka vseh nasprotnih mnenj Wellekova trditev, da presoja umetnosti izhaja iz umetniškega oziroma literarnega dela sama po sebi in da le-to obstaja v spoznavanju samem.

Vrednotenje literarnega dela je pri določenem številu preučevalcev, predvsem pri tistih, ki se ukvarjajo s filozofijo literature, kamen spotike, ker je literarna kritika po njihovem v nenehni nevarnosti, da bo znikala svoj lastni predmet. Ker ima kritika nalogo »obogatiti naš smisel za literaturo in pomagati pri našem stiku z njo — pri tem pa nas izziva, da primerjamo svoje izkušnje s kritikovimi«⁴ — ne sme torej postati doktrinarna, ne sme si ustvarjati okamnelega kritiškega sistema ali metode, ker bi tako uničila čarobnost umetniškega podoživljanja dela, ki je po svojem bistvu večpomensko.

Sistem ne sme onemogočiti »dodatnega dodajanja pomena«, posodabljanja pomena literarnega dela v nenehni menjavi razmerja med tekstom in kontekstom posameznega dela ali opusa, kot tudi ne ugotavljanja *resnic*⁵, iz katerih izhaja določena stopnja posploševanja, relativna podobnost objektivnih dejstev tega sicer subjektivnega dogajanja (podoživljanja dela). Tako prihajamo do določenega nasprotja ne samo glede že omenjenega vprašanja — *ustvarjalna* ali *znanstvena* dejavnost, temveč tudi znotraj te druge oznake. Vendar lahko to nasprotje premagamo, ker sodi k nasprotju, kjer je mogoča sprava.⁶

Znano je, da literarna kritika uporablja izsledke drugih znanosti in dejavnosti.⁷ Njena »zmožnost za stike« je nenavadno velika. Spričo tega z lahkoto sprejema tako spoznanja kot merila (kriteristiko) sorodnih znanstvenih idej (filozofije, estetike, psihologije, sociologije, antropologije itd.). Literarna kritika — v prvi vrsti teorija literarne kritike — je interdiscipli-

Kritika ima rada skrajnosti — je zapisal Sreten Marić v predgovoru h knjigi Paula de Mana *Problemi moderne kritike*, Nolit, Beograd 1975.

² Naša razmišljanja se gibljejo v okvirih, ki jih je začrtal Stefan Morawski v knjigi *Predmet i metoda estetike* (Nolit, Beograd 1974), kjer trdi, da razume estetiko kot aksiološko disciplino (str. 60).

Glej tudi knjigo dr. Vuka Pavičevića *Odnos vrijednosti i stvarnosti u modernoj njemačkoj idealističkoj filozofiji* (Kultura, Beograd 1958).

³ »Kritika je stvar ustvarjalne svobode duha. Intuicijo lahko pozneje motiviramo. Ta motivacija je prepričljiva samo za tistega, ki občuti enako kot mi. Temeljna stvar kritike je iracionalni stik. Prava kritika nikoli ne želi dokazovati, marveč samo prikazovati«. Temu mišljenju so sledili mnogi strokovnjaki za estetiko in kritiko, posebno v anglosaksonski kritiški literaturi (Markiewicz jih navaja še več — od Kayserja do zadnjega teoretika vrednotenja Herberta Wutza.

⁴ Svetozar Petrović, *O prirodi kritike*, Liber, Zagreb 1972.

⁵ »Umetnina lahko zajame samo določen krog in samo določeno stopnjo resnice«, je zapisal Hegel v svoji *Estetiki*.

⁶ Marx je pisal: »Predmet znanosti — kot vsak drug izdelek — ustvarja občinstvo, ki razume umetnost in lahko uživa lepoto«.

⁷ Med drugim tudi izsledke matematike in statistike. Nekaj referatov na slaviističnem kongresu v Varšavi leta 1973 je bilo posvečeno tem vprašanjem. Dušan Pirjevec razmišlja v razpravi *Nauka o književnosti* (izšla je v reviji Književna istorija, leto V., štev. 19, 1973, str. 369—407) takole: »Ugotavljanje tega, čemur pravimo po navadi umetniška vrednost, postaja tako stvar matematične teorije informacij. Kako

narno usmerjena.⁸ Odtod je tudi prevzela vprašanje vrednotenja, ki ga ima veliko znanstvenikov za izključno lastnost filozofije ali sociologije.⁹ Po našem mišljenju je vprašanje vrednotenja *pomembno* tudi za literarno zgodovino, saj je imela le-ta že od vsega začetka svoj sistem vrednotenja, brez katerega ne bi niti obstajala, zato je vprašanje vrednotenja hkrati tudi vprašanje znanstvenosti znanosti o literaturi.¹⁰ Ne da bi pretresli to celotno obširno področje, lahko rečemo, da se vprašanje vrednotenja v literarni kritiki kaže tako na teoretični ravni kot pri konkretni analizi in celo v vsakdanji praksi, saj gre pri tem za *izbor del*, ki naj bi jih natisnili, dalje za natis del, za sodbe o določenih delih čedalje obsežnejše literarne produkcije (v tem na videz preprostem dejstvu bi lahko sociologi, ki preučujejo kulturo ali umetnost, pa tudi literarni kritiki našli vzroke za nekatera stališča kritike, »ki ne vrednoti«, razen če le-ta ne pomeni antipozitivističnega nasprotovanja, dasi te stvari ne smemo preveč poenostaviti, če se že pač izogibljemo težavam kompleksne razlage). Zaradi tega je literarni kritik že po naravi dela, ki ga opravlja, prisiljen k odbiri tém in se ne more odreči vrednotenju, bodisi da se eksplicite ali implicite izreka *za* ali *proti*. Na to kaže tudi etimologija besede kritika: krinein — kar pomeni v grščini *soditi*, vendar kritika ni samo to. Precej širši pomen je dajal besedi *kritika* K. Marx, ki ni pri tem razumel samo »oceno in ocenjevanje«, marveč tudi oblikovanje novega kritiškega sistema. Čeprav imajo nekateri strokovnjaki za estetiko in kritiko *normativnost* literarne kritike za *nazadovanja* le-te, pa pomeni očitno ta lastnost njeno kakovostno rast in utrjevanje njene teoretične zasnove. Marxovega mišljenja je bil tudi Lenin, ki je menil, da je treba *prevrednotiti* celotno umetniško dediščino, ker umetniško delo po Marxovem nauku ni samo odsev določene dobe, marveč je že samo po sebi *stvarnost*, nasledek človekove ustvarjalne dejavnosti. Vrednotenje se — gledano v najširšem merilu — kaže tudi kot potreba časa, v katerem živimo. »Estetska vrednost je zmeraj poglavitni kriterij tako za objektivni pomen literarnega dela kot za tehtnost zavestnih piščevih prizadevanj,« piše Lucien Goldmann v *Dialektičnih raziskavah* (Sarajevo 1962, str. 49¹¹). A. Stavar pravi,

nezaslišana je ta možnost, postane jasno tisti trenutek, ko se zavemo, da bo, če se bo to uresničilo, odslej nepotrebna kakršnakoli literarna kritika, saj bodo vsako literarno delo še pred izidom lahko pretehtali po merilih teorije informacij in bo tako prihajalo »na tržišče« samo »zagotovljeno kakovostno blago«.

⁸ S stališča, o katerem govorimo, je zelo zanimiva julijska številka beograjske revije Delo iz leta 1975, ki je, kot pravi podnaslov, v celoti posvečena »kritiki med teorijo in prakso«. Glej prispevek Milosava Šutića *Interdisciplinarna usmerenost književne kritike*, str. 1135 do 1137.

⁹ B. Croce je prišel do tega stališča takole: »Kritika pomeni *sodbo*, sodba pa terja *merilo* za presojo, merilo terja pojmovno mišljenje, *pojmovno* mišljenje pa terja razmerje do drugih pojmov, medtem ko je razmerje pojmov *sistem* ali *filozofija*«.

Angleški strokovnjak za estetiko H. Osborne predlaga, naj bi literarna kritika opustila vrednotenje, ker je le-to lastno sociološki kritiki.

Popoln pregled novejših razprav o vrednotenju literarnega dela je sestavil E. Lunding: *Absolutismus oder Relativismus? Zur Wertfrage, Orbis Litterarum*, 1966, št. 1.

¹⁰ O tem vprašanju sem govoril na sedmem slavističnem kongresu v Varšavi leta 1973 v referatu z naslovom *Medusobni odnos disciplina nauke o književnosti in pisal o članku O metodima književnih istraživanja*, Književne novine, leto XXV., št. 446, 1. 9. 1973, str. 1—2.

¹¹ O umetniški vrednosti govori zelo obsežno Milan Ranković v knjigi *Svet umetnosti — elementi opšte umetnosti* (Naprijed, Zagreb 1964) v poglavjih: Umet-

da čedalje več porabnikov literarnih dobrin terja od kritike, naj bo »glasilo« množice novih bralcev, Albert Thibaudet pa predlaga, naj bi literarno kritiko razglasili za *deseto muzo*. Hiter razvoj literarne kritike, ki nemara po eni strani priča tudi o krizi literarnega dela (?), govori tudi o iskanju novih oblik umskih dejavnosti, ki bi ustrezale potrebam sedanjega trenutka z več plati. Zato kaže literarna kritika svojo *sintetično naravo* celo takrat, kadar je kritik »drobnjakarski izvedenec«, kot je pravil Svetozar Marković. Z literarno kritiko v njenem najširšem pomenu se sodobni človek nekako upira neizprosno napredovanju današnje *disperzije znanosti*, ker s tem do določene meje ohranja svojo celostnost. Glede tega je poučen podatek, da kritiko včasih berejo raje kot literarno delo, o katerem kritika govori.¹²

Pri tem ko literarna kritika širi svoje delovne naloge znotraj svojega lastnega področja ter na področjih, kjer se srečuje s sorodnimi vejami (o trajnosti umetniške vrednosti), včasih poenostavlja preveč tako imenovanih »večnih problemov« in pomeni velik izziv tudi za najsičajnejše duhove na področju estetike in kritike, kajti ta izziv ponuja včasih več dilem in pol-dilem kot pa dokončnih rešitev. Naš optimizem glede razpletanja najtežje rešljivih vprašanj literarne kritike izvira iz zgodovine literarne kritike, saj je dovolj, če pogledamo le nekaj desetletij nazaj, pa vidimo, kako zelo je kritika napredovala v tem času. Pri preučevanju zgodovine idej prav tako spoznamo, da daje to področje, ki je po našem mišljenju bolj *znanstveno* kot *ustvarjalno*¹³, sedanjim in prihodnjim raziskovalcem obilo možnosti, zato se nam zdi verjetna misel, da je obdobje, ki se zdaj začinja, naklonjeno kritiki. Njena prihodnost je povsem jasna. Vrednotenje oziroma vzpostavitev sistema vrednotenja (kajti literarna kritika prav tako kot tudi literatura in umetnost ne živi pod steklenim pokrovom, marveč je s številnimi vezmi življenjsko povezana z družbenim okvirom in družbenimi razvojnimi tokovi) lahko glede na cilj kritike ali izbrani sistem ciljev presodimo kot potrdilo njenih družbenih nalog.

Enako kot je literarna kritika *estetsko* dejanje, tako je tudi *etično*. Hkrati je tudi poskus rešiti vrsto eksistencialnih in ontoloških problemov. Vprašanje *vrednotenja* torej ni samo vprašanje *tehnike*, »konstrukcijskih vrednot«, temveč tudi vrste drugih vrednot, ki jih lahko uvrščamo na politično, ideološko, kulturološko ali sociološko področje. Vrednotenje literar-

nička vrednost, Kriterijumi za određivanje umetničke vrednosti, Zastarevanje umetničke vrednosti in Obnavljanje umetničke vrednosti.

Ranković našteva tele kriterije: klasicističnega, formalističnega, esteticističnega, subjektivističnega, emocionalističnega, racionalističnega, kriterij resničnosti, historičističnega, moralističnega, religioznega in druge, splošne in posebne.

Glej tudi razpravo Jana Mukašovskega *Pjesničko djelo kao zbir vrijednosti* (v reviji Dometi, št. 4, 1975), kjer se avtor zavzema za vodilno vlogo *estetske* vrednosti nasproti »*zunajestetskim*«.

¹² V začetku 20. stoletja se je razvila živahna razprava o vlogi literarne kritike v srbski književnosti. V žolčni polemiki, v kateri so sodelovali mnogi srbski književniki (J. Skerlić, Dučić, Uskoković in drugi), je Milutin Bojić zapisal: »Nihče ni kriv tega, če dandanes kaže, da bodo bralci raje prebirali kritiko kot poezijo. Če že govorimo o krivdi za to, potem le-ta zadene pisatelje.« Zanimanje za to temo je bilo močno tudi v tedanjem hrvaškem slovstvu. Tako so leposlovci sami zanikali izrek, ki so ga tudi sami skovali: »Lahko je soditi, toda težko je ustvarjati«.

¹³ Sprejemljivo je mnenje, da literarni kritiki v prihodnosti ne kaže drugo, kot da se združi s slovstvom, če je res, da je kritika samo *spretnost*. Prav tako se zdi sprejemljiva tudi sodba, da kritika bolje opravlja svojo družbeno vlogo s svojo *znanstvenostjo* kot z *ustvarjalnostjo*.

nega dela temelji na dialektičnem pogledu na svet in prinaša določeno število vrednostnih kategorij. Kritika je zmeraj *odprta* za nova spoznanja ter nove kritiške metode in možnosti za nove kritiške razlage, saj obstaja nenehna potreba po odkrivanju novih lastnosti in značilnosti, v zvezi s tem pa tudi novih vrednot.¹⁴

Za preučevanje je spričo tega intuitivno-empirična metoda veliko primernejša kot samo *empirična* ali samo *intuitivna* (v literarni kritiki je včasih goli logicizem enako nevaren kot neobvezni impresionizem). Definicije o nalogah kritike, ki jih tako imenovane »čiste metode« pogosto uporabljajo, so lahko zelo dvomljive¹⁵, saj ne prenesejo teže tistega, o čemer je govor, in so tudi v nasprotju s pravim definiranjem.

Nezadovoljstvo, kritikov radovedni duh in prizadevanje za premagovanjem mnogih nasprotij so temelj poskusov za vrednotenje literarnega dela in različnih, pogosto ekskluzivnih literarnih metod, katerih skupna značilnost je — *želja po nenehnem izpopolnjevanju analitičnega instrumentarija*¹⁶. O potrebi po vrednotenju prav tako priča tudi medsebojno zanikanje kritičkih metod. To je bila pobuda za izpopolnjevanje in nastajanje kritičkih metod, čeprav — kot je pripomnil R. S. Crane — niti najsijajnejša metoda ne more nadomestiti pomanjkanja kritikovega *znanja in senzibilnosti*. Ko govorimo o naravi kritike, menimo, da bi morali hkrati upoštevati tudi naravo samega kritika¹⁷, bodisi da kritika literarno delo opisuje, bodisi razlaga, saj lahko isti kritik zaide v neenotno vrednotenje različnih del, ki jih ocenjuje — pač odvisno od tega, ali se ukvarja s teoretičnim posploševanjem (na primer s teorijo literarne kritike) ali pa s konkretizacijo svojih teoretičnih načel.

Moderna kritička metoda mora biti zadosti prožna, če se hoče hkrati ukvarjati s kompleksnimi značilnostmi literarnega dela kot tudi s posameznimi lastnostmi le-tega, in sicer bodisi na sinhroni ravni bodisi na diahroni tako v zgodovinski luči kot nezgodovinski. Pri tem *pluralizem kritičkih metod* ne more biti rešitev pred pogosto nepotrebno *hierarhizacijo le-teh*¹⁸, kajti literarna kritika hkrati s tem, ko označuje druge, označuje tudi samo sebe, kot pravi J. P. Sartre. Kadar gre za umetnostni poskus, za tako ime-

¹⁴ »Tu je beseda o večni menjavi sveta v pomenu nenehnih anticipacij prihodnosti«, piše Vujadin Jokić v članku *Tri ključne teme Marksove filozofije*, Obeležja, leto V., št. 4, 1975, str. 61.

¹⁵ V *Zapisku o smehu* je Sreten Marić napisal nenavadno dragoceno misel, ki jo lahko ustrezno uporabimo tudi pri problemu, o katerem govorimo: »Kdor se te stvari loti brez sistema, se izgubi v neskončnosti; kdor se je loti s sistemom, pa je zajame samo toliko, kolikor je stlači v sistem, toda ko poskusi zajeti vse, pride do obrazca, ki ga lahko porabimo še za sto drugih reči.«

¹⁶ Od zanimivejših prispevkov bi najprej omenili zbornik razprav *Književna kritika i marksizam*, Prosveta, Beograd 1971; potem že navedeno knjigo S. Petrovića *O prirodi kritike*; pomembne prispevke Zorana Gavrilovića, ki so izhajali v nadaljevanjih v beograjski reviji *Književna kritika* za leti 1974 in 1975 in ki bodo izšli v knjigi *O kritici* (v založbi subotičke Minerve); potem razprave Nikole Miloševića, Petra Džadžića, Muharema Pervića in drugih kritikov (Nikola Koljević: *Teorijski osnovi nove kritike*, Prosveta, Beograd 1967; Zoran Konstantinović: *Fenomenološki pristup književnom delu*, Prosveta, Beograd 1969, itd.).

¹⁷ O tem sem podrobneje pisal v knjigi *Kritički metodi*, ki je izšla pri kruševski Bagdali leta 1975. Glej poglavja: *Pluralizam kritičkih metoda*, *O prirodi kritike i prirodi kritičara*, *Književna arhitektonika* in druga.

¹⁸ Iz navedene knjige S. Petrovića je očitno, da je literarna teorija v njegovi lestvici na višjem mestu, kot sta literarna zgodovina in literarna kritika.

novano modernistično umetnost, tedaj prevzema literarna kritika vlogo glasnice literarnih vrednot prihodnosti, tistega, kar v določenem trenutku še ni priznано kot vrednota, vendar se takoj nato pokaže kot sredstvo, s katerim besedna umetnost napreduje, torej kot nova vrednota literarnega dela, saj je le-to »stvaritev, ki sestoji iz več vrednot.« Literarna kritika pri tem očitno preizkuša tudi samo sebe: ko tehta literarno delo, tehta tudi svojo lastno ceno. Ko se marksistična kritika na vseh svojih področjih izogiba eklekticismu, je hkrati odprta za vse *novosti*, ki prispevajo k napredku človekove misli. Kar se tiče imanentne kritike (na primer: ali so pisec in njegova druga dela imanentni določenemu delu), smo pripravljeni v tej zvezi priznati, da so tako pisec kot druga njegova dela literarnemu delu imanentni. »Presoja vrednosti je hkrati tudi delček dela zame«, pravi eden izmed sodobnih teoretikov.

S tem ko zagovarjamo neokrnjeno analitično metodo, se vračamo k mnenju, da gre pri strukturi dela za razmerje med podrobnostmi in celoto¹⁹ — ta sistem pa je smiseln le tedaj, če je neokrnjen. Navedeno mnenje prispeva k oblikovanju kritiškega modela, k oblikovanju objektivnih meril v literarni kritiki — seveda do tiste meje, do katere so le-ta trenutno mogoča — z namenom, da bi se izognili agnosticizmu in pretiranemu relativizmu, kamor nas lahko pripelje želja, da bi problematiko izčrpali »brez ostanka«, ter hkrati zato, da bi se izognili tudi tako imenovanemu razpadu vrednot.

Podobno kot pri drugih estetskih in literarnokritičnih vprašanjih terja natanko terminologijo tudi vrednotenje literarnega dela. V tem pogledu se nam zdi sprejemljiva misel Henryka Markiewicza: »Vrednost je za nas sposobnost predmeta, da opravlja nalogo, ki zadovolji določeno človekovo potrebo. Vrednost je torej zmeraj vrednost za koga — bodisi posameznika ali skupino — in je torej v tem pogledu subjektivna, hkrati pa ima tudi svoj objektivni vidik, ker je odvisna od posebnosti določenega predmeta kot celote ali kot posebnosti njegovih sestavnih delov ali lastnosti. Vrednost torej v predmetu nenehno obstaja, vendar se pokaže šele pri uporabi le-tega, to zadovolji povpraševanje, bodisi da je »istovrstna kvaliteta«, bodisi da je skupek »raznovrstnih kvalitet«. Kot pravi Lukacs, je literarna kritika *gonilna sila*, katere elementi so: konkretnost, znanstvenost, iskanje perspektive, revolucionarnost itd., kar so tudi elementi nove umetnosti. Literarna

¹⁹ V poglavju Teorijske implikacije svoje najnovejše knjige *Andrić i Krleža kao antipodi* (Slovo ljubve, Beograd 1974) pravi Nikola Milošević takole: »Vse to jasno kaže, kako nas Ingardnov nauk o plastnatih naravi literarnih del lahko zavede, da zamenarimo dejstvo o hierarhični naravi literarnih umetnin. Plasti so po pravilu enakovredne. Zvoki, s katerimi dosežemo polifonijo, morajo seveda imeti enak položaj — noben zvok nima strukturalno privilegiranega položaja.

Toda literarno delo ne nastane nikoli kot polifono ravnovesje različnih plasti. Ena ali dve plasti se prebijeta v ospredje in s tem prevladata nad drugimi.«

Jan Mukařovský v razpravi *K besednjaku pojmov češkoslovaške teorije umetnosti* (izšla je najprej v knjigi *Poglavja iz češke poetike*, ponatisnjena pa je bila v knjigi *Estetské rozpravy*, Odeon, Praga 1966), zelo sprejemljivo navaja tole misel: »Ker so razmerja, na katerih temelji enotnost strukture, dialektične narave, so za strukturo značilne spremembe in nenehno gibanje: notranje ravnovesje komponent se ves čas podira in znova nastaja, tako da se enotnost strukture kaže kot medsebojno uravnotežanje energij... ker sleherni trenutek obsega nehanjevanje sedanjega stanja in hkrati zarodek novega, lahko rečemo, da tudi struktura sama hkrati je in ni« (prevod A. Ilića iz češčine je izšel v reviji *Književna kritika*, leto VI., št. 3., 1975, str. 30–41).

Tudi Nicolai Hartmann v svoji *Estetiki* (Kultura, Beograd 1968) govori o nenekavrednem razmerju med plastmi v strukturi umetniškega dela.

kritika torej kot umska dejavnost, ki prispeva k spoznavanju literarnega oziroma umetniškega dela, hkrati tako posredno kot neposredno prispeva tudi k temu, da umetnost ostane »eden tistih darov, ki človeku pripadajo že po njegovi naravi«.

Na podlagi pretresa številnih navzkrižnih mnenj smo poskušali podati nekaj trditev o literarni kritiki. Pri tem smo se med mnogimi problemi literarne kritike omejili le na problem vrednotenja literarnega dela, na njeno bistveno nalogo torej, v kateri se nedvomno kaže tudi del njene družbene vloge²⁰, in si prizadevali, da bi prišli do trdnega spoznanja, ter ob tem, kolikor nam je pač dovoljeval prostor, naštevati argumente za in proti. Za konec se nam zdi primerno navesti mnenje dveh sodobnih kritikov, ki nazorno kaže nasprotnost stališč in hkrati prispeva tudi k našemu lastnemu spoznavanju. Northrop Frye v »Polemičnem uvodu« svoje pomembne knjige *Anatomija kritike* (1957) trdi, »da preučevanje literature ne more nikoli temeljiti na presojanju vrednosti« oziroma »da mora kritika poudarjati nenehno napredovanje k nediskriminirajoči splošnosti«. Ko René Wellek zanika to Fryeovo mnenje, pravi v svoji odlični razpravi *Stilistika, poetika in kritika takole*: »Umetniško delo ni skupek nevtralnih dejstev ali posebnosti, marveč je zaradi narave stvari same nabito z vrednotami. Te vrednote ne počivajo na strukturah in jim tudi niso lastne same po sebi, kot sklepa husserlovska fenomenologija Romana Ingardna. Že samo dejstvo, da določeno strukturo priznavamo za umetnino, prinaša s seboj tudi vrednotenje. Literarno delo in vrednotenje sta nerazdružljiva, saj vrednotenje ne le da izhaja iz opisovanja, marveč je obseženo že v samem spoznavanju.«²¹

S tem ko se popolnoma strinjamo s tem Wellekovim mnenjem, sodimo, da je vrednotenje literarnega dela — hkrati pa tudi same literarne kritike — ena najpomembnejših nalog le-te, njena bistvena komponenta. Številna stališča marksistične kritike in številne kritiške metode to vsestransko potrjujejo. Tako se *hiba* literarne kritike spreminja v njeno *čednost*.

²⁰ Nikar ne pozabimo navesti dejstva, da deluje literarna kritika dandanes veliko bolj *angažirano* kot literarna teorija, hkrati pa je tudi veliko bolj *navzoča* kot literarna zgodovina.

²¹ Wellekova razprava je izšla v zborniku razprav *Literary Style*, Sey Chatmon Ed., Oxford University Press, London and New York 1971, odlomke iz nje pa je natisnila revija Književna reč.